

GÖRECELİĞİN ÖTESİNDEKİ GERÇEK: KARL MANNHEİM'İN 'DÜŞÜNCE YAPILARI'

THE TRUTH BEYOND RELATIVITY:
KARL MANNHEIM'S 'STRUCTURES OF THINKING'

 Arif AKBAŞ¹

¹Öğr. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Halkla İlişkiler.

ÖZ

Bu makalede ünlü Macar-Alman filozofu ve entelektüeli Karl Mannheim'ın 1922-24'te yayımlanan ilk eseri olan Düşünce Yapıları kitabı Weberci yorumlayıcı yaklaşım [Verstehende] çerçevesinde incelenip, tartışılacaktır. Mannheim, kıta Avrupası ve dünya düşünce tarihi içinde özellikle; "İdeoloji ve Ütopya: Bilgi Sosyolojisine Bir Giriş", "Yeniden Yapılanma Çağında İnsan ve Toplum", "Zamanımızın Teşhisi: Bir Sosyoloğun Savaş Zamanı Denemeleri", "Özgürlük, Güç ve Demokratik Planlama", "Bilgi Sosyolojisi Üzerine Denemeler", "Sosyoloji ve Sosyal Psikoloji Üzerine Yazılar", "Kültür Sosyolojisi Üzerine Yazılar", "Sistemantik Sosyoloji", "Eğitim Sosyolojisine Giriş", "Muhafazakarlık: Bilgi Sosyolojisine Bir Katkı" yapıtlarıyla ön plana çıkmaktadır. O klasik sosyolojinin önemli isimlerinden biri olmasının yanı sıra bilgi sosyolojisinin kurucularından biridir. Mannheim, en çok kısmi ve toplam ideolojiler arasında ayırım yaptığı İdeoloji ve Ütopya (1929/1936) adlı kitabıyla tanınır. Mannheim, Arnold Hauser ve Erwin Szabó ile birlikte, Georg Lukács'ın da ders verdiği Budapeşte Özgür Beşeri Bilimler Okulu'nun kurucusudur. Mannheim'ın bilgi sosyolojisine ilişkin teorisi, Immanuel Kant'ın bazı epistemolojik keşiflerine dayanmaktadır. Bilgi sosyolojisi, kültür sosyolojisi olarak bilinen daha geniş bir alanın bir bölümü olarak bilinir. Kültür sosyolojisi fikri, kültür ve toplum arasındaki ilişki olarak tanımlanmaktadır. Toplumdan topluma değişen göreceliğin ötesindeki yegâne gerçek kültürdür. Kültür sosyolojisinin iki ana dalı vardır: İlimli bir dal ve radikal bir dal. İlimli dal, sosyal koşulların bilgi içeriğini etkilemediğine inanan Max Scheler tarafından temsil edilmektedir. Radikal dal ise tam tersine toplumun kültürün tüm yönleriyle belirlendiğini vurgular. Mannheim, bilginin toplumsal gerçekliğe bağlılığını kurduğuna inanıyordu. Bu bağ kuruş ise düşünce/sınıf yapılarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktaydı. Her ne kadar Mannheim Marksist olmaktan uzak olsa da bilgi sosyolojisi büyük ölçüde Marx'ın sınıflara ilişkin teorilerine dayanmaktaydı.

Anahtar Kelimeler: Karl Mannheim, Düşünce Yapıları, Kültürel Sosyoloji, Bilgi Sosyolojisi.

ABSTRACT

In this article, the book "Structures of Thinking" the first work of the famous Hungarian-German philosopher and intellectual Karl Mannheim, published in 1922-24, will be examined and discussed within the framework of the Weberian interpretive approach [Verstehende]. Mannheim, especially in the history of continental European and world thought; "Ideology and Utopia: An Introduction to the Sociology of Information", "Man and Society in the Age of Reconstruction", "Diagnosis of Our Time: Wartime Essays of a Sociologist", "Freedom, Power and Democratic Planning", "Essays on the Sociology of Information", "Essays on Sociology and Social Psychology", "Essays on the Sociology of Culture", "Systematic Sociology", "Introduction to the Sociology of Education", "Conservatism: A Contribution to the Sociology of Information". In addition to being one of the important figures of classical sociology, he is one of the founders of the sociology of information. Mannheim is best known for his book Ideology and Utopia (1929/ 1936), in which he Deciphered between partial and total ideologies. Together with Arnold Hauser and Erwin Szabó, Mannheim is the founder of the Budapest Free School of Humanities, where Georg Lukács also teaches. Mannheim's theory of the sociology of knowledge is based on some epistemological discoveries of Immanuel Kant. The sociology of knowledge is known as a division of a broader field known as the sociology of culture. The idea of the sociology of culture is defined as the relationship between culture and society. Dec. It is the only real culture beyond relativity that changes from society to society. There are two main branches of cultural sociology: a moderate branch and a radical branch. The moderate branch is represented by Max Scheler, who believes that social conditions do not affect the content of information. The radical branch, on the contrary, emphasizes that society is determined by all aspects of culture. Mannheim believed that knowledge establishes its dependence on social reality. This connection was due to differences in thought/class structures. Although Mannheim was far from being Marxist, the sociology of knowledge was largely based on Marx's theories about classes.

Keywords: Karl Mannheim, Structures of Thinking, Cultural Sociology, Sociology of Knowledge.

Geliş Tarihi: 01.10.2023 **Kabul Tarihi:** 21.11.2023
ISSN: 2687-4946 . Cilt/Volume: 5. Sayı/Issue: 2. Aralık/ December. Yıl/Year:2023

Bu makale, Alparslan Erimli tarafından Prof. Dr. Mehmet Özçağlayan danışmanlığında hazırlanan "Türkiye'de Alternatif Medyanın Kamuoyu Oluşturma Rolü: Hidroelektrik Santraller Örneği" başlıklı -henüz tamamlanmamış- doktora tezinden üretilmiştir.

Giriş

Bu çalışmanın konusu Georg Lukács, Oszkár Jászi, Wilhelm Dilthey, Georg Simmel, Max Scheler, Max Weber ve Alfred Weber'den etkilenen Mannheim'ın epistemolojisinin felsefi analizinden bilgi sosyolojisinin gelişimine geçmesinin araştırılmasıdır. Konu veristehende/ yorumlayıcı yaklaşım ve yöntemle ele alınmıştır. O insan düşüncesinin, bilişinin tamamen teorik çerçevesinde gerçekleşmediğini daha ziyade sosyal ve tarihsel bir çerçevede gerçekleştiğini vurgulamıştır. Bunu da "yaşam bağlamları" (yaşam felsefesi) kavramıyla açıklanmıştır. Bundan yola çıkarak, dünya görüşlerinin kişinin toplumdaki konumuna bağlı olarak değiştiğini belirten ve böylece şiddetle eleştirdiği özcü düşüncenin üstesinden gelen bir "epistemik ilişkicilik" modeli geliştirmiştir. (Blomert, 1999, s. 192) "İdeolojiler", taraflarca defalarca kullanılan ve suiistimal edilen belirli dünya görüşlerinin mutlaklaştırılmasından ("ideoloji şüphesi") başka bir şey ifade etmemektedir.

Mannheim, "toplam ideoloji kavramı" anlayışıyla, görelî terimlerle tartışan ve karşıtları tarafından nihilist olarak nitelendirilen bilgi sosyolojisi konusunda radikal bir pozisyon almıştır. Kendisi de yaklaşımını "dinamik ilişkicilik" olarak tanımlamaktadır. Mannheim, Karl Marx'ın aksine, kişinin kendi düşüncesi de dahil olmak üzere tüm düşünmeyi ideolojik olarak koşullandıran bir ideoloji kavramını öne sürmüştür. Her şey "ideolojiktir" çünkü zorunlu olarak perspektiftir. Bunun ayrıntılı olarak açıklanması Mannheim tarafından muhafazakâr, liberal ve sosyalist düşünce içinde gösterilmiştir. Mannheim kitle demokrasisindeki siyasi krizlerle uğraşmıştır. Totaliter bir diktatörlüğe dönüşme tehlikesini içeren tek taraflı zihniyetin ve *laissez-faire* liberalist demokrasinin aksine Mannheim, üçüncü bir yol olan "özgürlük için planlama" ile "planlı demokrasiyi", "toplumun rasyonel kontrolü" olarak planlamayı önermiştir. O irrasyonel güçler yerine "planlı özgürlük" toplumu içinde insanların dönüşümünü

öngörmektedir. [Karl Mannheim, Paul Tillich ve bazı Hıristiyan gruplar çevresindeki din-dar sosyalistler Moot çevresindeki T. S. Eliot, bunun için sosyologlar ve ilahiyatçılar arasındaki iş birliğinin önemli olduğunu vurgulamışlardır.] Alfred Weber'in "serbest yüzen zekâ" kavramını ele alışı, Mannheim'ın etkili zekâ sosyolojisinin bir parçasıdır. Bu ele alış aynı zamanda gençlik sosyolojisinin öncüsü olarak da kabul edilebilir. "Nesillerin Sorunu" adlı metninde, köklü bir gençlik deneyimini (örneğin Birinci Dünya Savaşı) paylaşan ve bu nedenle aynı görevlerle ("hayat") karşı karşıya kalan grupları (doğum yılları) özetlemek için "nesil" terimini yeniden icat etmiştir. [Ya da farklı bir şekilde kullanmıştır.] Kuşaklar arası bağlantıları ancak bunları sınıf durumuna ("birleştirici deneyim alanı") bağlı olarak farklı şekilde çözümlemek gerekmektedir. (Mannheim, 1928, s. 157)

Mannheim'ın iletişimsel ve birleştirici bilgi arasındaki ayrımı, "prakseolojik bilgi sosyolojisi" bu bağlamda geliştirilen belgesel yöntem açısından özellikle önem taşımaktadır. Mannheim, sağduyu anlamında açıklanabilir ve refleksif olarak mevcut iletişimsel bilginin aksine gündelik pratiğe büyük ölçüde fark edilmeden (daha sonra Bourdieu tarafından geliştirilen habitus anlamında) rehberlik eden teorik olmayan durumları örtülü ampirik bilgi olarak anlamaktadır. Mannheim, bilgi sosyolojisini bu örtülü bilgi biçimine yönelik araştırmalarda kullanılmak üzere geliştirmiştir. Belgesel yöntem bilgi sosyolojisinin daha da geliştirilmesine olanak tanımıştır. Çalışmalarında Alman tarihselciliği, Marksizm, fenomenoloji, sosyoloji ve Anglo-Amerikan bilimlerinden türetilen unsurları çeşitli şekillerde sentezlemeye çalışmıştır. Mannheim'ın bilgi sosyolojisine ilişkin teorisi, Immanuel Kant'ın bazı epistemolojik keşiflerine dayanmaktadır. Bilgi sosyolojisi, kültür sosyolojisi olarak bilinen daha geniş bir alanın bir bölümü olarak bilinir. Kültür sosyolojisi fikri, kültür ve toplum arasındaki ilişki olarak tanımlanmaktadır. (Remmling, 1961, s. 23) Mannheim en

çok ideolojiler ve ütopyalar üzerine yaptığı çalışmalar ve analizlerle anılmaktadır. Ütopyalarla ilgili ana fikirlerinden biri, Mannheim'ın dört ideal tipte tanımladığı "ütopik zihniyet" olarak kabul ettiği şeydir: Orjistik kiliasm, liberal hümanist ütopyalar, muhafazakâr fikir, modern komünizm. İdeoloji ve Ütopya'da ideoloji teriminin kullanımının genişletilmesi gerektiğini savunmaktadır. Terimin tarihini "özel" bir bakış açısı olarak adlandırdığı bakış açısıyla takip etmiştir. Bu görüş, ideolojiyi belki de gerçeklerin kasten gizlenmesi olarak görmektedir. Herkesin inançlarının (sosyal bilimcilerinki dahil) içinde yaratıldıkları bağlamın bir ürünü olduğunun kabul edildiği, genel bir ideoloji anlayışı adını verdiği daha ileri bir adım için çağrıda bulunmuştur. Bu nedenle, Mannheim'a göre, "fikirler kendi zamanlarının ve savunucularının sosyal statülerinin ürünleri"dir. (Sagarin, 1969, s. 292)

1. Mannheim ve Sosyolojik Dönüşüm

Mannheim, sosyal sınıf, konum ve neslin bilginin en büyük belirleyicileri olduğuna dikkat çekmektedir. Bunun göreliliğe yol açabileceğinden korkuyordu ancak bir panzehir olarak ilişkililik fikrini önermiştir. Ayrımı desteklemek için, zaman ve sosyal konumdaki farklılıklara göre farklı bakış açılarının tanınmasının yalnızca soyut ve cisimsiz bir bilgi teorisi keyfiliği görüldüğünü ileri sürmüştür. Alman İdeolojisi ve Ütopyası'nı eleştirenlerin listesi, Hitler'in yükselişinden sonra sürgünde ünlü olan kişilerin kayda değer bir yoklamasını içerir: Hannah Arendt, Max Horkheimer, Herbert Marcuse, Paul Tillich, Hans Speier, Günther Stern, Günther Anders, Waldemar Gurian, Siegfried Kracauer, Otto Neurath, Karl August Wittfogel, Béla Fogarasi ve Leo Strauss. 1970'lerin başında Erich Fromm ve Michael Maccoby daha sonra Bir Meksika Köyündeki Sosyal Karakter adlı dönüm noktası niteliğindeki çalışmasında, sosyal sınıf ve ekonomik yapının kişilik üzerindeki etkilerini bilimsel olarak açıklayacak-

lardır. Mannheim'ın çalışmaları çoğunlukla makro sosyolojik bir bakış açısıyla yazılmıştır. İdeoloji ve Ütopya'yı yazarken Mannheim'ın temel soruları şuydu: "İnsan, farklı sosyal grup ve sınıf yapıları çerçevesinde neden farklı davranıyor?" Bu soruyu yanıtlarken onun sosyolojiye entelektüel katkısı, sosyolojik sorunlardan çok toplumsal sorunlara odaklanmıştı. Çalışmalarının konsolidasyonu "sosyal istikrar, sosyal gruplar ve sosyal statü veya sınıf ayrımlarına karşılık gelen ruhsal farklılıklar" gibi konulara odaklanmaktaydı. Mannheim'a göre halk, demokratik bir toplum için vazgeçilmez ve temel bir öneme sahiptir. Bu nedenle tek bir ideolojinin tüm kamuoyuna dikte edilmemesinin sağlanması demokrasinin korunması açısından hayati önem taşımaktadır.

Britanya aşamasında Mannheim, demokratik sosyal planlama ve eğitim yoluyla modern toplumun yapısının kapsamlı bir analizine girişmiştir. Mannheim'ın bu dönemde yayımlanan ilk büyük eseri Yeniden Yapılanma Çağında İnsan ve Toplum (1935) adlı kitabında "düzenlenmemiş ticaret çevrimi, genişletilmemiş demokrasi, serbest rekabet ve rekabet üzerine kurulu" *laissez-faire* kapitalizminin liberal düzeninde bir değişim savunmaktaydı. Rekabetçi bireycilik fikirlerinden planlı demokrasiye geçiş önerilmekteydi. (Longhurst, 1989, s. 7-18) Mannheim, Zamanımızın Teşhisi adlı kitabında bu argümanı genişletiyor ve Longhurst'e göre liberal düzenden planlı demokrasiye geçişle ilgili endişelerini dile getiriyor: "Embriyonik planlı demokratik toplum, ifade edildiği gibi, demokratik veya diktatörce yollarla da gelişebilir... Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliği'nin totaliter toplumlarında olduğu gibi". Çalışmaları, küçük bir İngiliz sosyolog topluluğu dışında eğitimciler, sosyal hizmet uzmanları ve dini düşünürler tarafından da beğenilmiştir. Planlama üzerine kitapları yine de hem Amerika Birleşik Devletleri'nde hem de birçok Avrupa ülkesinde savaştan hemen sonraki yıllardaki siyasi tartışmalarda önemli bir rol oynamıştır.

(Longhurst, 1989, s. 196-197)

Karl Mannheim'ın çalışması, zamanın çeşitli düşünce akımlarının etkisini birleştiriyor. Özellikle yurttaşı Georg Lukacs'ın çalışmaları aracılığıyla keşfettiği Hegelci-Marksist geleneğin mirasçısıdır. Aynı zamanda Georg Simmel'in vitalist felsefesine ve Wilhelm Dilthey'in yorumbilimine de duyarlıdır. Yaşadığı dönemde o fenomenolojideki ilerlemelerle, özellikle Max Scheler tarafından geliştirilen bilgi sosyolojisiyle ve daha sonra Martin Heidegger'in ontolojisiyle de ilgilenmektedir. Mannheim, bir başka açıdan Max Weber'in eserlerinin de hevesli bir okuyucusudur. Teolog ve sosyolog Ernst Troeltsch'in büyüü bozulmuş tarihselciliğine de büyük önem vermektedir. (Löwy, 1998, s. 51) Hem felsefe hem de sosyolojiyle olan bu ilişki, iki alanı ayırmayı her zaman reddeden Mannheim'ın çalışmalarının karakteristik özelliğidir. İlk çalışması bilgi teorisiyle ilgilidir ve neo-Kantçı Ernst Cassirer (Bilgi Teorisinin Yapısal Analizi) tarafından düzenlenen bir koleksiyonda yayınlanmıştır. Bu belirgin eklektizm, Max Weber'de olduğu gibi bireyi başlangıç noktası olarak almayacak, "kapsamlı" sosyoloji olarak adlandırılan yeni bir bölüm oluşturmak için Max Scheler'in sezgilerini takip ederek bir bilgi sosyolojisinin oluşumunda sentezlenir. Birçok grup kendi somut sosyo-tarihsel "takımyıldızı" içinde değerlendirilmektedir. Bu şekilde Mannheim, zamanının farklı düşünce okullarını uzlaştırmayı başarmıştır. Bu, son derece farklı arka planlardan gelen düşünürlerin raporlarına/etkileşimine yol açan çok dikkate değer *Ideologie und Utopie* (1929) yayınının da gösterdiği gibi: Herbert Marcuse, Max Horkheimer, Hannah Arendt, Ernst Robert Curtius, Helmuth Plessner ve Paul Tillich'in düşüncelerini sentezlemektedir. (Löwy, 2008, s. 42)

İdeoloji ve Ütopya, 1929'da Karl Mannheim tarafından yazılan felsefi bir eserdir. Çalışma şu cümleyle başlamaktadır: "Bu kitabın amacı insanların gerçekte nasıl düşündüğünü göstermektir." (Mannheim, 2010, s. 7) Mann-

heim, yöntemini geliştirerek buna bilgi sosyolojisi adını verir, ardından yazar bilgi sosyolojisinin düşünmeyi sosyal ve tarihsel durumla bağlantılı olarak anlamaya çalıştığını açıklamaktadır. Mannheim'ın kendisi şöyle yazar: "Yalnızca çok sınırlı bir düzeyde yani bireyin kendisi dil türünü ve onunla ilişkilendirdiğimiz düşünceyi mi yaratıyor? O, grubunun dilini konuşur, grubunun biçimleriyle düşünür." (Mannheim, 2010, s. 7) Bu anlamda Mannheim için sınıf, yer ve nesil kavramları merkezi kavramlardır. Ayrıca yazar "düşünme biçimini" ideoloji ve ütopya kavramlarıyla ilişkilendirmektedir. Mannheim, ideolojiyi Karl Marx'a benzer şekilde, yani yönetici sınıf fikri lehine yaşamın gerçek koşullarını gizleyen bir düşünce tarzı olarak anlamaktadır. "İdeoloji" sözcüğünde örtülü olarak, belirli durumlarda belirli grupların kolektif bilinçdışının toplumun gerçek durumunu hem kendisinden hem de diğerlerinden gizlediği ve böylece onu istikrara kavuşturduğu anlayışı vardır. (Mannheim, 1994, s. 37) İdeolojide olduğu gibi ütopyik düşünce tarzı da toplumu gerçekte var olduğu haliyle doğru bir şekilde teşhis edemez. Bunun nedeni, ütopyik düşüncenin toplumsal yaşamın belirli unsurlarını yok etmeyi veya değiştirmeyi amaçlamasıdır. Bu nedenle, Mannheim'ı analiz eden Paul Ricoeur daha sonra "İdeoloji ve Ütopya Üzerine Dersler"de kaçışçılığı ütopyanın bileşenlerinden biri olarak adlandıracaktır. Ütopyik düşünce mevcut toplumsal düzeni değiştirmeye çalışırken, ideolojik düşünce onu korumaya çalışır. Bir toplumun egemen ideolojisi ya da ütopyası ancak bir düşünce biçiminin kolektif oluşumuna ve sürdürülmesine katılanların toplumsal temeli değiştiğinde değişebilir. Bu da toplumdan topluma değişen göreceli bir durumdur. Göreceliğin ötesindeki gerçek bizatihi toplumun kendisi ya da yapısıdır. Mannheim'a göre sosyal etkileşimleri şekillendiren şey, iki düşünme biçimi arasındaki mücadeledir.

Herhangi bir gerçek belirlemenin diğer tarafında yer alacak bir Arşimet noktasına sahip ol-

madan, fikirlerin fiili belirlenmesine ilişkin anlamlı bir açıklama yapmak imkansızdır. Mannheim'ın bilgi sosyolojisinin ana mesajı budur. Gelecekte klasik olmayan epistemolojilerin oluşmasında bilgi sosyolojisindeki gelişmelerin büyük rolü olmuştur. (Kettler, 1984, s. 7-9) Bilginin toplumsal bağlamını sorunsallaştıran ilk araştırmacılardan biri olan Mannheim, modern epistemolojinin kilit isimlerinden biridir. Mannheim'ın fikirlerinin Batı'nın sosyolojik düşüncesi üzerinde büyük etkisi olmuştur. Mannheim'ın sosyolojik metodolojisini kayıtsız şartsız kabul eden ardılları olmamasına rağmen, Mannheim'ın kendine özgü tarihsel ve sosyolojik çalışmaları klasikler (Tarihsel Sosyoloji) olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar vardığı sonuçları doğa bilimleri alanına genişletmese de burada Mannheim'ın bilim felsefesindeki "sosyolojik dönüşüm" bir dereceye kadar öncüsü olduğu söylenebilir. (Karácsony, 2008, s. 97)

2. Sosyal Görecelik ve Sosyal Yapı

Görelilik teorisi genellikle Albert Einstein'ın birbiriyle ilişkili iki fizik teorisini kapsayan sırasıyla; 1905 ve 1915'te önerilen ve yayınlanan "özel görelilik" ve "genel görelilik" görüşleridir. Sosyolojik teorinin büyük bir kısmı bir "devlet" ya da "sosyal yapı" kavramlarına dayanmaktadır: mekanik-organik dayanışma, feodalizm, kapitalizm, sosyalizm, folk-kent vb. Sosyal sistemlerin sürekli hareket halindeki aktörlerden ve gruplardan oluştuğuna dair bir teori önerilmektedir. Buna bazı sosyologlar "sosyal görecelik" diye bir açıklama getirmektedir. Ayrıca aktör ve toplum ikiliğinin tamamlayıcılık, belirsizlik ve görelilik ilkesi kavramları kullanılarak anlaşılabilir bir sistem oluşturması da önerilmektedir. Böyle bir sistem tanımlanmakta ve toplumsal değişim konusu ele alınmaktadır. Temel olarak değişim, aktörlerin hareketlerinin grupların hareketine göre değişmesi olarak tanımlanır. Aktör sayısına göre grup sayısı arttıkça aktörlerin hızı artar, grupların hızı ise azalır. Bu hızlardaki artan eşitsizlik, daha

büyük bir toplumsal değişime işaret eder. (Dudley, 1981, s. 313)

Toplumsal göreceliğin ardındaki gerçek yine toplumun kendisidir. Genel Sosyal Görelilik Teorisi, sosyal dünyada etkin olan güçleri nasıl anlamamız gerektiği konusundaki temel soruyu ele alıyor ve sosyal süreçler hakkında düşünmek için radikal derecede yenilikçi bir çerçeve sunmaktadır. Bir asır önce kuantum fiziği ve genel görelilik teorileri, Newton'un fiziksel dünyada etkili olan kuvvetleri açıklamaya yönelik klasik, mekanik yaklaşımının sınırlarını ortaya çıkardı. Ancak kökleri 19. yüzyıl siyaset teorisine dayanan eleştirel estetik de dahil olmak üzere sosyal bilimler, mekanik bir paradigmaya takılıp kalmaya devam etmektedir. Drucker'ın formülasyonu, sosyal dünyanın işleyişini ve doğrusal olmayan politika ve estetikte etkili olan duygusal güçleri anlamak için mekanik olmayan bir yaklaşım sunmaktadır. (Drucker, 2018, s.3-4)

Sosyal yapı, sosyolojide bir toplumdaki insanların etkileşimde bulunduğu ve birlikte yaşadığı kurumların kendine özgü, istikrarlı düzenlenmesidir. Sosyal yapı çoğu zaman toplumsallıkla birlikte ele alınır. Toplumsal yapıyı ve toplumun örgütlenmesini değiştiren güçlerle ilgilenen sosyal değişimdir. Bu değişim toplumdan topluma göre göreceli bir yapı gösterir. Sosyal yapı teriminin sosyal yaşamdaki düzenlilikleri ifade ettiği genel olarak kabul edilse de uygulaması tutarsızdır. Sosyal yapı çalışmaları entegrasyon ve eşitsizlik eğilimleri gibi konuları açıklamaya çalışır. Bu fenomenleri incelerken sosyologlar kuruluşları, sosyal kategorileri (yaş grupları gibi) veya oranları (suç veya doğum vs. gibi) analiz eder. Bazen biçimsel sosyoloji adı verilen bu yaklaşım, doğrudan bireysel davranışa veya kişilerarası etkileşime atıfta bulunmaz. Bu nedenle sosyal yapının incelenmesi bir davranış bilimi olarak görülmez; bu düzeyde analiz çok soyuttur. Her ne kadar sosyal yapıda incelenen olgular insanların birbirlerine ve çevrelerine tepki vermelerinden kaynaklansa da bu somut insan davranışının dikkate

alınmasından bir adım uzaktır. Ancak sosyal yapıyı inceleyenler araştırma, metodoloji ve epistemoloji konusunda ampirik (gözlemsel) bir yaklaşımı takip ederler. Sosyal yapı bazen basitçe belirli bir sosyal varlığın üyeleri arasındaki etkileşimlerin düzenli ve tekrarlanan yönleri olan kalıplaşmış sosyal ilişkiler olarak tanımlanır. Bu tanımlayıcı düzeyde bile kavram oldukça soyuttur: Devam eden sosyal faaliyetlerden yalnızca belirli unsurları seçer. Dikkate alınan sosyal varlık ne kadar büyük olursa, kavram o kadar soyut olma eğilimindedir. Bu nedenle, küçük bir grubun sosyal yapısı, daha büyük bir toplumun sosyal yapısına göre genellikle bireysel üyelerinin günlük faaliyetleriyle daha yakından ilişkilidir. (Form ve Wilterdink, 2023, s. 2-3)

Sosyal bilimlerde “sosyal yapı” ile “düşünce yapıları” toplumdaki bireylerin eylemlerinden doğan ve onları belirleyen kalıplaşmış sosyal düzenlemelerin toplamıdır. Aynı şekilde, toplumun da farklı işlevlere, anlamlara veya amaçlara sahip, yapısal olarak ilişkili gruplar veya rol kümeleri halinde gruplandırıldığına inanılmaktadır. Sosyal yapıya örnek olarak aile, din, hukuk, ekonomi ve sınıf verilebilir. Bu göreceli kavramların ardındaki gerçek “Sosyal Sistem” ile çelişiyor gibi gözükse de bu çeşitli yapıların gömülü olduğu ana yapıyı ifade eder. Ana yapı ise çoğu zaman ideoloji [dünya görüşü] veya ütopyalardan oluşur. Dolayısıyla sosyal yapılar, ekonomik sistemler, hukuk sistemleri, politik sistemler, kültürel sistemler vb. gibi daha büyük sistemleri önemli ölçüde etkiler. Sosyal yapının aynı zamanda toplumun üzerine kurulduğu çerçeve, toplumun çeşitli kurumları arasındaki ilişkilerin normlarını ve kalıplarını belirler. Yapılanma teorisi hem yapının hem de failerin (yapı ve fail) analizine dayanan ve ikisine öncelik vermeden, sosyal sistemlerin yaratılması ve yeniden üretilmesine ilişkin sosyal bir teoridir. Ayrıca, yapılanma teorisinde ne mikro ne de makro odaklı analiz tek başına yeterli değildir. Teori, sosyolog Anthony Giddens tarafından, en önemlisi fenomenoloji ve yorumbilimi inceleyen

Toplumun Kuruluşu’nda önerilmiştir. Sosyal pratikler, yapıların ve failerin ayrılmaz kesişimindedir. Taraftarları bu dengeli konumu benimseyip genişletmişlerdir. Teori çok fazla eleştiri almasına rağmen çağdaş sosyolojik teorinin temel direği olmayı hala sürdürmektedir. (Giddens, 1993, s. 7-8)

3. Karl Mannheim ve ‘Düşünce Yapıları’

Mannheim, “Düşünce Yapıları”nı iki ayrı kısımda inceleyip sosyolojik olarak çözümlemesini yapmıştır. Birinci kısımda; “The distinctive character of cultural sociological knowledge” Kültürel sosyolojik bilginin ayırt edici karakteri ile ikinci kısımda; “A sociological theory of culture and its know-ability (Conjunctive and communicative thinking)” Sosyolojik bir kültür teorisi ve onun bilgisel yeteneği olarak incelenmiştir. Susan Aylwin’e göre bir kişinin düşünme biçimi onun kişiliğini, değerlerini ve kariyer seçimini etkilemektedir. Aylwin, “Düşünce ve Duygudaki Yapı” kitabında; Üç düşünce metodunu ayrıntılı olarak karşılaştırmıştır: İç konuşma, görsel imgeler ve eylemsel imgelem; sonuncusu ise zihinsel temsillere ilişkin anlayışımıza önemli bir katkıdır. Her üç türün de yapısal özellikleri bir ilişkilendirme tekniği kullanılarak analiz edilebilir. Daha sonra bunların duygusal yönleri, hayallerin analizi, kategorize etmenin değerlendirici tamamlayıcılarının incelenmesi, bilişsel tarz çalışması, utanç gibi sosyal duyguların araştırılması ve güçlü duyguların deneysel incelenmesi dahil olmak üzere çeşitli yollarla araştırılabilir. (Aylwin, 2016, s. 289-290)

Yazar Reiser, “The Structure of Thought” makalesinde düşünce yapısını üç başlık altında ele almaktadır: (1) Mantıksal, (2) Psikolojik, (3) Fizyolojik. Bu mantıksal düzlem kısmen Bertrand Russell’ı ve düşünmenin neo-gerçekçi biçimindeki terimlere ve ilişkilere indirgenmesini takip etmektedir. Psikolojik bölümde yapısal ve işlevsel tedaviler tartışılmaktadır. Makaleye düşünce fenomenolojisi üzerine birkaç açıklama da eklenmiştir. Fizyolojik kısımda düşüncenin

davranışsal olarak ses kaslarının başlangıç hareketlerine indirgenmesi eleştirilip çeşitli itirazlar dile getirilmiştir. (Reiser, 1924, s. 51) Zihniyet, bir kişinin veya grubun kültür, değerler, felsefe, düşünce yapısı, bakış açısı ve eğilimle ilgili yerleşik tutumları bütünüdür. [Düşünce yapısı yerine Osmanlıca olan “Zihniyet” ifadesi de kullanılabilir.] Düşünce yapısı, aynı zamanda kişinin dünya görüşünden veya yaşamın anlamına ilişkin inançlarından da kaynaklanabilir. Bir kişi birden fazla zihniyete sahip olabilir; en yaygın iki zihniyet genellikle gelişim ve sabit zihniyet olarak anılırken, bir kişi aynı zamanda daha derinlemesine yoksulluk zihniyeti veya zenginlik zihniyeti olarak tanımlanabilecek para zihniyetine de sahiptir. [Marksizm’deki proletarya ve burjuva ilişkisinde olduğu gibi.] Ayrıca şunlar da vardır: Bolluk zihniyeti, pozitif zihniyet, negatif zihniyet, kurban zihniyeti, koruyucu zihniyet, yoksulluk zihniyeti, zengin zihniyet, zenginlik zihniyeti, kaybetme zihniyeti ve kazanma zihniyeti, bir kişinin çeşitli zihniyetlere dayanan genel zihniyetinin yapısını oluşturan diğerleri arasındadır. (Dweck, 2016, s. 213) Bunlara ilişkin bilinçli-bilinçsiz düzeyde düşünmeyi oluşturan değerler, inançlar, deneyimler ve görüşlerdir. Bir zihniyet, bazen bilişsel atalet veya grup düşüncesi olarak da bilinen önceki davranışları, seçimleri veya araçları benimsemeye (veya kabul etmeye) yönelik bir teşvik yaratabilir. Hâkim zihniyet sınırlayıcı veya uygunsuz olduğunda, zihniyetin analiz ve karar verme üzerindeki hakimiyetini ortadan kaldırmak zor olabilir. Kültür bilimciler, sözde “kültürel standartlar”ı kullanarak zihniyeti tanımlanabilir hale getirmeye çalışmaktadırlar. Ancak bu durum stereotiplere yol açabileceğinden ciddiyetleri tartışılmalıdır. Bilimsel olarak terim öncelikle sosyolojide ve zihniyet tarihinde kullanılabilir. Theodor Geiger zihniyeti “öznel bir ideoloji” olarak tanımlamaktadır. İnsanların sosyal sınıflarına ve buna bağlı yaşam koşullarına bağlı olarak belirli bir zihniyet geliştirdiklerini varsayar. Geiger’e göre

sınıf, sosyal bir durumun, kişinin hayatını yaşama biçimine yansıyan belirli bir zihniyetle birleşimdir. Ancak bir sınıftaki tüm insanlar aynı zihniyeti geliştirmez. (Geiger, 1932, s.4-9) İnsanların davranış ve düşüncelerini belirleyen kolektif eğilimlerin olduğu varsayımı da eleştirilerle karşılaşmaktadır. Tarihi Stefan Haas’a göre zihniyet, kolektif bilinç durumlarını tanımlamak için kullanılan “göz kamaştırıcı bir terimdir”. (Haas, 1990, s. 2-3) Karl Mannheim’in “Die Strukturanalyse der Erkenntnistheorie” (Epistemolojinin Yapısal Analizi) İngilizceye biraz yetersiz bir şekilde “Structures of Thinking” diye çevrilmiştir. Kitabın içeriği ana başlık olarak “Ueber die Logik der philosophischen Systematisierung” (Felsefi sistemleştirmenin mantığı üzerine) ile “Die Strukturanalyse der Erkenntnistheorie” den (Epistemolojinin Yapısal Analizi) oluşmaktadır. Birinci alt başlığında; Sistemleştirme mantığı kavramı, Bir felsefe mantığı talebi, Sistemleştirmenin önceliği, Her kavramın zaten sistematik ön varsayımlar içerdiğinin kanıtı, Bazı sistematik ilerlemelerin detaylandırılmasında teorik alanın ayarları: a) Süreklilik ilkesi; Estetik yapı ile karşılaştırılması. b) Farklı seviyelerin öğretilmesi. Kelime anlamlarının çeşitliliği ve mantıksal yerlerinin belirlenmesi, sistemleştirme, sistem mimarisi.c) Akımın mantıksal ‘önceden varlığı’ teorik alanın yapısal bir önermesi olarak hakikatler, saf mantığın sistematik yeri; düşünce teorisiyle ilişkileri ve epistemolojiye dair konuları tartışılmaktadır. İkinci alt başlığında; Sistemleştirmelemede mantığın zorlukları, en azından tarih ötesi olguyla ilgili bazı terimler var mı? Epistemolojinin tutarlılıkları sayılabilir mi? Bu sayede elde edilen çerçeveyi bir tipolojiyle tamamlamak mümkün müdür? Muhtemel çözümler, Felsefe tarihinde olası çözümlerin rolü, felsefede “sorunun” rolü tartışılmaktadır. Üçüncü alt başlığında; Hikâyenin yapısı ve sistem fikri, Sorunun geçmişini anlamak için yapısal analizin kullanılabilirliği. Olasılık sorunu, Şimdinin bir görevi olarak tarihsel-

lik ve zamansızlık felsefesi, Dinamik ve statik mantık, yapısal sınırlamalar analizi açıklanmaktadır. (Mannheim, 1922, s. 3)

İkinci bölümün birinci alt başlığında; Yapısal analizin özel görevleri tanıma teorisi, Epistemolojide sistem ve sistemleştirme arasındaki ilişki, ikinci alt başlığında; Bilgi teorisinin özel sorusu yani çözüm denemelerinin olası yolları, Sorulardaki ortak içerik bizim için bir başlangıç noktası olamaz. Epistemoloji soruyu dönüştürüyor, Nihai tahminler konusunda bilginin değeri hakkında, Dinamik ilkesi olarak ön varsayımlardan özgürleşme arayışı, Kartezyen şüphenin ortak özü ve Kant'ın olasılık hakkındaki sorunsalı, Analiz ve Epistemolojinin değerlendirme görevi, En genel üç tür bilgi teorisi çözümlenmektedir, üçüncü alt başlıkta; Epistemolojinin temel bilimleri (Öncelik mücadelesi), Mümkün olduğunca mantık, psikoloji ve ontoloji, Epistemolojinin temel bilimleri, Argümanlar, bir ontoloji ex-poste, Konumdan hipostaz kavramı, Seviye teorisi açısından, Temel bilimlerin olup olmadığı, Bilgi teorisine kendi kavramsal oluşumlarına katkıda bulunmak, dördüncü alt başlığında; Spesifikasyonların bir kısmı (Özne-nesne korelasyonu), Özne-nesne korelasyonunun özel bir ayarı olarak bilgi teorisi, Konu kavramının belirsizliği, İlgili temel bilimlerden ödünç alınan içeriğin yerine getirilmesi, İfadenin yeniden yapılandırılan konumu, beşinci alt başlıkta; Bir tür tanımanın başlangıç noktası olan teoriler, altıncı alt başlıkta ise Tanınmış teorik değerlerin yapısı incelenmiştir. (Mannheim, 1922, s. 4)

Epistemoloji, felsefenin bilgiyle ilgili dalıdır. Düşünce yapıları belirli bir epistemoloji çerçevesinde oluşur. Epistemologlar bilginin doğasını, kökenini, kapsamını, epistemik gerekçelendirmeyi, inancın rasyonelliğini ve ilgili çeşitli konuları inceler. Epistemolojideki tartışmalar genellikle dört temel alan etrafında toplanır: a) Bilginin doğasının ve bir inancın bilgiyi oluşturması için gerekli olan doğruluk ve gerekçelendirme gibi koşulların felsefi analizi, b) Algı, akıl, hafıza

ve tanıklık gibi potansiyel bilgi ve gerekçeli inanç kaynakları, c) Tüm gerekçelendirilmiş inançların, gerekçelendirilmiş temel inançlardan türetilmesi gerekçelendirilmediği veya gerekçelendirmenin yalnızca tutarlı bir inanç dizisi gerektirip gerektirmediği de dahil olmak üzere, bir bilgi bütününe veya gerekçelendirilmiş inancın yapısı, d) Bilginin olasılığını sorgulayan felsefi şüphecilik, şüpheciliğin sıradan bilgi iddialarımıza bir tehdit oluşturup oluşturmadığı ve şüpheli argümanları çürütmenin mümkün olup olmadığı gibi ilgili sorunlarla ilgilenirler. Bu ve diğer tartışmalarda epistemoloji, "İnsanlar ne biliyor?", "İnsanların bir şeyi bildiğini söylemek ne anlama gelir?", "Gerekçelendirilmiş inançları haklı kılan nedir?" ve "İnsanlar nasıl bilir?" gibi soruları yanıtlamayı amaçlamaktadır (Steup, 2005, s.2-7).

Sonuç

Diyalektik düşünme tipik olarak araştırmaların içeriğini ve biçimini birbirine bağlar. Karl Mannheim, ilk olarak 1922'den itibaren ve daha sonra tekrar entelektüel faaliyetleri üzerine düşünmek için düşünce yapısını 'kültürel sosyoloji' olarak gruplandırarak hızlı bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Bunları basitçe konu olarak almaktan ziyade onların uygulamalarını gerçekleştirecek yöntemleri de geliştirmiştir. Derslerini defalarca tekrarladığı Martin Heidegger gibi Mannheim, söyleneni "dinlemek" için bir yöntem aramaktaydı. Bu yöntem "düşünce yapılarında" ortaya çıkmaktaydı. Buna göre Mannheim, çalışmalarında kültürel sosyolojik metodu sorgulayarak denemeler yapıyordu. Yaptığı bu deneylerle epistemolojik sorulara cevaplar arıyordu. Bu dikkat her zaman netlik sağlamaz ve nadiren bulunur. Belirttiği sorulara tamamen tatmin edici yanıtlar vermeye çalışmaktadır. Kitabındaki makalelerin değeri her şeyden önce açıklıklarında yatmaktadır. Bazen bu makaleler arasında çelişkili durumlar da vardır. Mannheim bu çelişkili başlangıç noktasını şöyle tanımlıyor: Perspektifçiliğe

ilişkin ampirik bulgular arasındaki çatışma ne kadar metodik olarak kurulmuş veya titizlikle savunulmuş olursa olsun inançların tarihselliği ve geçerliliği evrenselliğe bağlayan bir epistemolojinin felsefi gerekliliklerini göstermektedir. (Mannheim, 1980, s. 26)

Mannheim, herkesin anlayabileceği bir dille ifade edilmelidir. Bunun yararları, ağırlıklı noktalar ve dil sorunlarıyla nasıl çatıştığını görmek çeşitli tartışmalar başlatmaktadır. Görecelik ve indirgemecilik gibi temaları hemen herkese tanıdık gelmektedir. Daha önceki iki çalışma, şimdi ilk kez yayınlanan bu eser, daha sistematik ve daha kapsamlı bir yaklaşımı temsil etmektedir. Mannheim'ın bunu nasıl anladığıyla ilgili yakında çıkacak açıklamalar bu konuların en azından başka bir dilde yayınlanabilecekleri için düşüncesine daha uygundur. Bunlar umut dolu yazılardır. Tüm trajik hayal kırıklıklarına rağmen, bu sentez çalışmasını ilerletmek için tüm nesiller için yakın geleceğin en heyecan verici görevlerinden biridir. Pek çok sosyolog, bugün kültür araştırmalarında aktif olan uzmanlar Mannheim'ın sentez projesini temelde yanlış anlamışlardır. 'İçkin' ve 'sosyolojik' yorum tarzları arasında Mannheim ayrımı terk ettiğinde hata yapmıştır. Önümüzdeki metinler onu bu yola yönlendiren düşünceleri gözden geçirmemize izin vermektedir. Yeni başlangıç noktasına ve aynı zamanda onu koruyanlardan bazılarını onu eskiye doğru götürdükleri için onun sosyolojisine hatalı yaklaşmaktadırlar. (Mannheim, 1980, s. 27)

Mannheim, Almanya'daki kalışının başlarında, epistemolojinin yapısına ilişkin teorisini, "bilinen ve bilinmesi gerekenler arasındaki ilişkileri" tartışan "Bilginin Yapısal Epistemolojisi" adlı doktora tezini yayınlamıştır. Doktora tezi aslında psikoloji, mantık ve ontoloji üzerinedir. Filozofun epistemoloji üzerine çalışması onun erken dönem "idealist" evresinin doruğunu ve hermenötik "kültür içindeki yorum meselelerine" geçişi temsil ettiğini söyleyebiliriz. Bu makalede Mannheim, bütün ile parçalar arasındaki ilişkiye ilişkin her-

menötik sorunu tanıtmaktadır. Sanat, doğa bilimleri ve felsefe arasındaki farkları "hakikat iddiaları açısından" tartışmakta ve bilimin her zaman bir teoriyi çürütmeye çalıştığını, sanatın bunu asla yapmadığını ve birden fazla dünya görüşünde bir arada var olabileceğini belirtmektedir. Felsefe bu iki uç arasında yer alır. Mannheim, tarihsel sürecin kültürel ürün ürettiği "görecelik tehlikesini" öne sürmektedir. Hakikatin "tarihsel bir dönemle ilgili olduğu düşünülürse, tarihsel bir dönem için mevcut olmayabilir." (Longhurst, 1989, s. 196-197) Mannheim'ın bilgi yapılarının kapsamlı bir sosyolojik analizini teşvik etmeye yönelik iddialı girişimi, Marksistler ve neo-Marksistler tarafından, daha sonra Frankfurt Okulu'nun öncülü olarak kabul edilen gruplandırmaya şüpheyle yaklaşmıştır. Bilgi sosyolojisinin artan popüleritesini nötrleştirme ve Marksist ilhama ihanet olarak görmüşlerdir. (Reinhard, 2004, s.7-9) "Kültür kavramı yaratıldıysa, o zaman belirli bir kültür deneyimi çoktan batmıştır: Varoluş kültürünün organik büyümesi durmuştur. Önceleri eserler doğal olarak deneyimlenirken, artık organik, istemsizce gelişen kültürel gerçeklikler (dil, ahlak vb.) de eser olarak deneyimlenmektedir. Kültür, varlık olarak varlığının sona erdiği yerde bir değer haline gelir ve dolayısıyla organik kültürlerin de değer odaklı olduğunu düşündüğümüzde bu kaçınılmaz bir yansımadır." (Mannheim, 1995, s. 29) Karl Mannheim'ın sosyolojik mirasında onun bilgi sosyolojisine yaptığı katkılar özellikle önemlidir. Ona göre, belirli bir sosyal grubun bilgisi sosyal olarak üretilir ve bu grubun sosyal konumuna bağlıdır. Böyle bir bilgi sosyolojisinin başlangıç noktası Marx'ın formüle ettiği ideoloji kavramıdır. İdeoloji ve Ütopya, bilgi sosyolojisinin kanonuna ait, hatta onun "kurucu" eseridir.

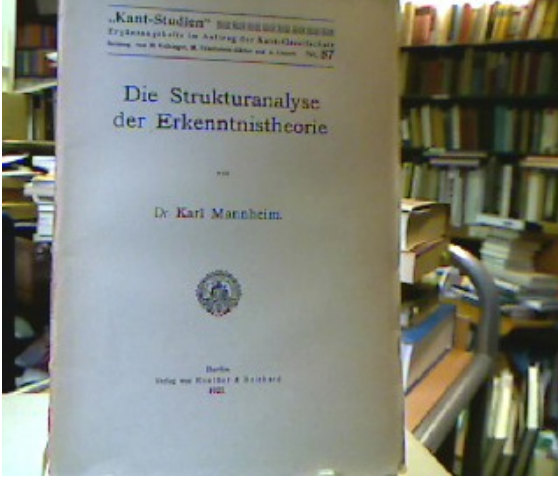
KAYNAKÇA

- Aylwin, S. (2016). *Structure in thought and feeling*. Psychology Press.
- Blomert, R. (1999). *Intellektuelle im aufbruch. karl mannheim, alfred weber, Norbert*

- Elias und die heidelberger sozialwissenschaften der zwischenkriegszeit.* Hanser.
- Drucker, J. (2018). The general theory of social relativity. Theelephants.net. <https://theelephants.net/ephemera/the-general-theory-of-social-relativity> adresinden 30.09.2023 tarihinde alınmıştır.
- Dudley, C. J. ve Brown, E. (1981). Social relativity: the motion of groups and actors. *The Sociological Quarterly*, 22(3), 313-326. <http://www.jstor.org/stable/4106118>.
- Dweck, C. (2016). What having a 'growth mindset' actually means. *Harvard Business Review*, 13(2), 213-226.
- Form, W. & Wilterdink, N. (2023, August). *Social structure*. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/social-structure> adresinden 30.09.2023 tarihinde alınmıştır.
- Geiger, T. (1932). *Die soziale schichtung des deutschen volkes: soziographischer versuch auf statistischer grundlage*. Leichte Gebrauchsspuren.
- Giddens, A. (1993). *New rules of sociological method: a positive critique of interpretative sociologies*. Stanford University Press.
- Haas, S. (1990). *Mentalität*. Geschichtstheorie. http://www.geschichtstheorie.de/3_12.html adresinden 28.11.2023 tarihinde alınmıştır.
- Karácsony, A. (2008). Soul-life-knowledge: the young mannheim's way to sociology. *Studies In East European Thought*, 60(1/2), 97-115. <https://www.jstor.org/stable/40345781>.
- Kettler, D., Meja, V. & Stehr, N. (1984). *Karl mannheim*. Tavistock. Longhurst, B. (1989). *Karl Mannheim and the Contemporary Sociology of Knowledge*, St. Martin's Press.
- Löwy, M. (1998). Karl mannheim et györgy lukács. l'héritage perdu de l'historicisme hérétique. *L'Homme Et La Société*, 130, 51-63. <https://doi.org/10.3406/homso.1998.2976>.
- Löwy, M. (2008). Mannheim et le marxisme : idéologie et utopie. *Actuel Marx*, 1(43), 42-49. <https://doi.org/10.3917/amx.043.0042>.
- Mannheim, K. (1980). *Structures of thinking*. Routledge & Kegan Paul.
- Mannheim, K. (1922). *Die strukturanalyse der erkenntnistheorie. (kant-studien/ergänzungshefte, 57)*. Reuther & Reichard.
- Mannheim, K. (1928). Das problem der generationen. *Kölner Vierteljahreshefte Für Soziologie*, 7, 157-185.
- Mannheim, K. (1994). *Izbrannoye: diagnostika nashego vremeni*. Yurist.
- Mannheim, K. (1995). *A gondolkodás struktúrái. kultúraszociológiai tanulmányok (ford. lissauer zoltán, adamik lajos)*. Atlantisz Könyvkiadó.
- Mannheim, K. (2010). *Izbrannoye: diagnostika nashego vremeni*. Govoryashchaya Kniga Rao.
- Reinhard, L. (2004). *Karl mannheim und die krise des historismus*. Vandenhoeck & Ruprecht.
- Reiser, O. L. (1924). The structure of thought. *Psychological Review*, 31(1), 51-73. <https://doi.org/10.1037/h0075046>.
- Remmling, G. W. (1961). Karl mannheim: revision of an intellectual portrait. *Social Forces*, 40(1), 23-30. <https://doi.org/10.2307/2573467>.
- Sagarin, E. & Kelly, R. J. (1969). Karl mannheim and the sociology of knowledge. *Salmagundi*, 10(11), 292-302. <http://www.jstor.org/stable/40546528>.
- Steup, M. (2005, Spring 2014). *Epistemology. in zalta, edward n.* . Stanford Encyclopedia Of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/epistemology/> adresinden 27.11.2023 tarihinde alınmıştır.

EKLER

Die Strukturanalyse der Erkenntnistheorie'nin ilk baskısı,

Kaynak: <https://pictures.abebooks.com/inventory/3433113605.jpg>.

Erişim tarihi: (01.10.2023).

Karl Mannheim,

Kaynak: <https://kolektif-bucket.ams3.digitaloceanspaces.com/komag-archive/uploads/2020/03/16-karlmannheim.jpg>.

Erişim tarihi: (01.10.2023).